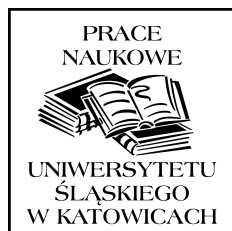

**Miłość i odpowiedzialność –
wyznaczniki
kanonicznego przygotowania
do małżeństwa**

NR 3033

Miłość i odpowiedzialność – wyznaczniki kanonicznego przygotowania do małżeństwa

pod redakcją
Andrzeja Pastwy, Moniki Gwóźdź

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Katowice 2013

Redaktor serii: Prace Wydziału Teologicznego
Józef Budniak

Recenzent
Edward Górecki

Publikacja będzie dostępna – po wyczerpaniu nakładu – w wersji internetowej:

Śląska Biblioteka Cyfrowa
www.sbc.org.pl

Spis treści

Wstęp (<i>Andrzej Pastwa</i>)	7
Andrzej Pastwa	
<i>Amor benevolentiae – ius responsabile: oś interpersonalnego projektu małżeńsko-rodzinnego</i>	13
Alojzy Drożdż	
Dynamiczne <i>fieri</i> osoby – moralne zakorzenienie miłości i odpowiedzialności małżeńskiej	33
Józef Stala	
Katecheza przedmałżeńska jako przygotowanie do zadań podejmowanych w małżeństwie i rodzinie	57
Tadeusz Syczewski	
Przygotowanie bezpośrednie do małżeństwa i życia w rodzinie według <i>Dyrektorium duszpasterstwa rodzin</i> z 2003 roku	79
Elżbieta Szczot	
Obowiązek rodziny i szkoły w zakresie przygotowania do małżeństwa	97
Aleksandra Brzemia-Bonarek	
Lepiej zapobiegać, niż sądzić. Uwagi prawnika kanonisty odnośnie do przygotowania do małżeństwa	125
Kinga Guziak	
Zobowiązania wynikające z poprzedniego małżeństwa lub ze związku cywilnego	139

Monika Gwóźdź	
Aktualność i znaczenie wymagań stawianych nupturientom o różnej przynależności wyznaniowej i religijnej w świetle kan. 1025 <i>Kodeksu prawa kanonicznego</i> (1983)	149
Michał Piętosa	
Czynniki wpływające na budowanie relacji interpersonalnych młodzieży, zmierzających ku relacji wyłączności	169
Józef Budniak	
Duszpasterstwo ekumeniczne rodzin o różnej przynależności wyznaniowej pastoralnym priorytetem Kościołów i Wspólnot chrześcijańskich .	181
Noty o Autorach	205

Wstęp

Wielka moralna siła miłości leży [...] w pragnieniu szczęścia, czyli prawdziwego dobra dla drugiej osoby. Dzięki temu miłość zdolna jest odrodzić człowieka – daje mu poczucie wewnętrznego bogactwa, wewnętrznej płodności i twórczości. Miłość jest istotnie najwyższą wartością moralną.

Wzajemne oddanie się i wzajemne przynależenie do siebie osób – oto całkowite i pełne ujęcie natury miłości oblubieńczej, która [...] znajduje swe dopełnienie w małżeństwie.

K. Wojtyła: *Miłość i odpowiedzialność*.
Lublin 1986, s. 123 i 113.

Dwa passusy z niestarzejącego się „podręcznika miłości”, upewniające o niebanalności merytorycznego przesłania i o sile prawdy zawartej w słowach wielkiego nauczyciela personalizmu Karola Wojtyły-Jana Pawła II. Nader aktualne współcześnie – w „ponowoczesnej rzeczywistości” – czasach podkopywania obowiązujących systemów wartości, przekraczania kolejnych granic etycznych i moralnych, porzucania kanonów metafizycznego rozumienia człowieka na rzecz przyznania kulturze mandatu kreacji osoby, epatowania tyleż chwytliwymi, co groźnymi hasłami zrównania płci, jednostkowej autonomii (niezależności) i indywidualnej samorealizacji. Uwodzonemu obietnicami złudnego szczęścia przedstawicielowi *homo optionis* – po utracie busoli moralnej i trwałych punktów orientacyjnych, kiedyś skutecznie przekazywanych przez Kościół i „zdrową” rodzinę – przychodzi dziś żyć w środowisku permanentnej zmiany i niejednoznaczności – z generowanym „kulturowo” (wedle nowych, medialnie nośnych, propozycji ideowych i wdrukowywanych do świadomości „matryc myślowych”) przymusem ciągłego rozstrzygania: o własnej tożsamości, o inicjowaniu i podtrzymywaniu więzi

społecznych, o wyborze między życiem małżeńskim/rodzinnym a jego alternatywnymi formami (typu „wolne związki”). O tym, jak bardzo przybierająca na sile sekularyzacja oraz towarzyszący jej zamęt etyczny, kulturowy i społeczny stają się groźne, najlepiej świadczy fakt, że już nie sami tylko teologowie, lecz także reprezentanci nauk społecznych biją na alarm: postępujące zmiany w obyczajowości małżeńskiej i rodzinnej skutkują coraz większą niechęcią do „tradycyjnego” modelu małżeństwa. Sytuacja staje się niezwykle poważna, ponieważ za wyborem namiastek życia małżeńsko-rodzinnego, w postaci różnych form kohabitacji, kryje się „mentalność, która deprecjonuje samą płciowość, [...] mentalność nacechowana pragmatyzmem, hedonizmem i pojęciem miłości bez żadnej odpowiedzialności”¹.

Można zaryzykować tezę, że od tego, czy rodzina pozostanie środowiskiem rodzinnotwórczym, zależeć będzie w dużej mierze kształt przyszłych rodzin. Dlatego zadaniem nie „na jutro”, lecz „na dziś” – gdy na naszych oczach trwa proceder dekompozycji aksjomatów odnoszących się do osoby ludzkiej, „dopasowywania” norm obyczajowych i prawnych do zmieniających się warunków socjokulturowych – jest obowiązek obrony instytucjonalnego charakteru rodziny. Pilnego zabezpieczenia dopraszają się jej podstawowe atrybuty, które dają się ująć następująco: a) instytucja, b) zbudowana na fundamencie małżeństwa i zarazem c) jednostka prawna, społeczna i gospodarcza, z przypisanymi jej trwale d) zadaniami (prokreacyjnymi i socjalizacyjnymi) tudzież e) niezbywalnymi prawami (istnienia i rozwoju, przekazywania życia, wychowania, autonomii i intymności, pozyskiwania wszelkiego rodzaju zabezpieczeń). Wielopoziomowe, skoordynowane działania państwa i Kościoła winny służyć umacnianiu rodziny, którą Jan Paweł II słusznie określił „pierwszą i niezastąpioną szkołą życia społecznego”². Argumenty na rzecz intensyfikacji takich działań wydają się oczywiste: wymieniona „podstawowa komórka społeczna” i jednocześnie „podstawowa komórka Kościoła”, będąc „przykładem oraz bodźcem dla szerszych kontaktów społecznych w duchu szacunku, sprawiedliwości, dialogu i miłości, [...] stanowi kolebkę i najskuteczniejsze narzędzie humanizacji i personalizacji społeczeństwa”³.

Znamiennym rysem obecnych czasów, nienapawającym optymizmem, jest fakt, że naturalne stadia rozwojowe miłości kojarzone dotąd ze związkiem małżeńskim, takie jak stosunki seksualne, narodziny dzieci i tworzenie rodziny, coraz powszechniej występują poza małżeń-

¹ PAPIESKA RADA DO SPRAW RODZINY: *Rodzina, małżeństwo i „wolne związki”*. Rzym 2000.

² JAN PAWEŁ II: *Adhortacja apostolska „Familiaris consortio”*, n. 43.

³ *Ibidem*.

stwem⁴. Jeśli zatem aktywność seksualna wykracza dziś szeroko poza instytucjonalne „ramy” (małżeństwo kościelne czy cywilne) i rozprzestrzenia się na różne typy związków pozamałżeńskich, to tym większego znaczenia nabiera tzw. dalsze przygotowanie do małżeństwa, które dokonuje się w rodzinie. Nie ulega wątpliwości, że na kształtowanie się postaw wobec małżeństwa i jego etosu (w zakresie wychowania, kultury, świadectwa wiary) wpływa – od najwcześniejszych lat życia człowieka – pochodzenie, rodzina, atmosfera wychowawcza w niej panująca, wzajemne odnoszenie się do siebie jej członków. Elementarnym zadaniem rodziców jest zaszczepianie w swych dzieciach szacunku dla wartości życia rodzinnego i uczenie ich odpowiedzialnej miłości – przez przykład własnej miłości: do siebie nawzajem, do wszystkich członków rodziny, do ludzi i do Boga, który jest Miłością. „Pełne miłości i wierne obcowanie małżonków, sposób wychowania dzieci i przekazywania wartości wiary, relacje między różnymi członkami rodziny, zdolność szerzenia i rozprzestrzenia atmosfery zrozumienia i jedności, otwarcie na inne rodziny, na inne instytucje [...] są najważniejszą formą obrony rzeczywistej rodziny, opartej na małżeństwie”⁵.

Zbyt wielkie jest dobro, którego Kościół i całe społeczeństwo oczekują od małżeństwa i opartej na nim rodziny – naucza papież Benedykt XVI – by nie zaangażować się dogłębnie w to szczególne i priorytetowe zadanie duszpasterskie: „Małżeństwo i rodzina są instytucjami, które powinny być wspierane i bronione przed każdą możliwą dwuznacznością w pojmowaniu prawdy o nich, ponieważ wszelka szkoda im wyrządzona jest w rzeczywistości raną zadaną ludzkiemu współżyciu jako takiemu”⁶. Toteż powinnością pasterzy Kościoła jest dołożenie maksymalnej troski w przygotowanie nowożeńców – z uwzględnieniem specyfiki warunków miejscowych i złożoności współczesnego kontekstu kulturowego.

Skoro protagonistami związku małżeńskiego są zawierające go osoby, to nie kto inny niż sami nupturienti pozostają pierwszymi podmiotami obowiązku dobrego przygotowania się do (swego) małżeństwa. Tu leży „merytoryczny” punkt ciężkości dwóch tekstów otwierających niniejszą książkę. Ksiądz prof. UŚ dr hab. Andrzej Pastwa ukazuje w korelacji *amor benevolentiae – ius responsabile* „oś interpersonalnego projektu małżeńsko-rodzinnego”; teologiczno-prawną refleksję na ten temat

⁴ Zob. NCCB Committee on Mariage and Family: *Marriage Preparation and Cohabiting Couples. Information Reform on New Realities and Pastoral Practices*. Washington 1999, part I, n. 3.

⁵ J. MIRAS, J.I. BAÑARES: *Małżeństwo i rodzina. Wprowadzenie teologiczne*. Poznań 2009, s. 193.

⁶ BENEDYKT XVI: *Adhortacja „Sacramentum caritatis”*, n. 29.

autor prowadzi z perspektywy nupturientów zawiązujących przymierze małżeńskie, ze szczególnym uwypukleniem znaczenia benewolencji. Z kolei ks. prof. dr hab. Alojzy Drożdż, nie zmieniając perspektywy („dynamiczne *fieri* osoby” – „małżeńskie *in fieri* w miłości i odpowiedzialności”), dyskurs teologa-moralisty koncentruje na zagadnieniu odpowiedzialności („mądrym zagospodarowaniu wolności”) w jej fenomenologicznych odmianach, m.in. „odpowiedzialność za miłość małżeńską”, „odpowiedzialność za wartości”. Oprócz nupturientów sobie właściwe role w przygotowaniu do małżeństwa odgrywają instytucje: Kościół, rodzina i szkoła (edukacja szkolna i katecheza). Zwraca na to uwagę wydane przez Konferencję Episkopatu Polski Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin (2003). Do wskazań tego dokumentu, w kontekście zadań Kościoła, nawiązują dwa kolejne artykuły. Książd prof. dr hab. Józef Stala punktem odniesienia pogłębionej refleksji na temat „katechezy przedmałżeńskiej” czyni *passus* dyrektorium o przygotowaniu bliższym do małżeństwa. Ze względu na różne tradycje duszpasterstwa narzeczonych, w diecezjach polskich wysuwane bywają postulaty „przekształcenia przygotowania bliższego w formę przygotowania bezpośredniego”. Stanowisko eksperta w dziedzinie katechetyki w tej kwestii jest jednoznaczne: obok przygotowania bliższego niezbędne jest organizowanie – wedle dobrze przemyślanych założeń i celów – katechezy przedmałżeńskiej o różnorodnych profilach (biblijnym, liturgicznym, ewangelizacyjnym), z zastosowaniem różnorodnych metod (problemowych, przeżyciowych, praktycznych); takiej katechezie, prowadzonej w sposób dostosowany do konkretnych odbiorców, winna towarzyszyć dodatkowa – w miarę bogata – oferta spotkań modlitewnych, rekolekcji, pielgrzymek. Problematykę „przygotowania bezpośredniego do małżeństwa i życia w rodzinie” kompleksowo – pod kątem prawnym – analizuje ks. prof. KUL dr hab. Tadeusz Syczewski. Autor podkreśla m.in. wagę wprowadzonego w Polsce (przepisami dyrektorium) rocznego cyklu przygotowania do sakramentu małżeństwa. Dopełnieniem prezentacji podmiotów uczestniczących w formacji przyszłych małżonków i rodziców jest wyakcentowanie w kolejnym artykule autorstwa eksperta prawnika dr hab. Elżbiety Szczot znaczenia szkoły i edukacji szkolnej w kontekście retorycznego pytania: „czy rodzicom należy pomagać?”. Trzy kolejne teksty prezentują prawnokanoniczny i prawny punkt widzenia na szczegółowe zagadnienia związane z przygotowaniem do małżeństwa. Doktor Aleksandra Brzemia-Bonarek pod dobitnie brzmiącym tytułem: *Lepiej zapobiegać, niż leczyć...* – odwołując się do doświadczeń pracownika sądu kościelnego – stawia tezę, że obecna edukacja i wychowanie młodzieży nie nadążają za tempem „przemian społecznych ostatnich kilkunastu lat”; ukazane, przykładowo, dwa ob-

szary owych „niedostatków” wymagają pilnego zdiagnozowania sytuacji i wdrożenia środków zaradczych. Z kolei mgr Kinga Guziak i mgr lic. Monika Gwóźdź poddają analizie – relewantne z punktu widzenia przygotowania do powzięcia zgody małżeńskiej – kwestie: „zobowiązań wynikających z poprzedniego małżeństwa lub związku cywilnego” oraz „znaczenia wymagań stawianych nupturientom o różnej przynależności wyznaniowej i religijnej”. Następnie mgr. lic. Michał Piętosa, odwołując się do współczesnych badań na „polu” społecznej psychologii rozwoju, ukazuje „czynniki wpływające na budowanie relacji interpersonalnych” – od zwykłej znajomości do relacji „na wyłączność”. W ostatnim tekście pogłębioną myślą na temat praktyki ekumenizmu, najpierw podczas przygotowania do zawarcia małżeństwa osób o różnej przynależności wyznaniowej, a następnie duszpasterstwa takich rodzin, dzieli się ekspert w dziedzinie teologii ekumenicznej ks. prof. dr hab. Józef Budniak.

Pośród kryteriów kanonicznego przygotowania do małżeństwa – jak naucza Benedykt XVI w niedawnym *Przemówieniu do Roty Rzymskiej* (2011) – jeden wymóg zasługuje na szczególną uwagę: weryfikacja przekonania nupturientów odnośnie do zobowiązań wpływających na ważność zgody małżeńskiej i sakramentu. Wszak „nie można nigdy zapominać, że bezpośrednim celem tego przygotowania jest doprowadzenie do zawarcia prawdziwego małżeństwa w sposób wolny, tzn. ustanowienie między małżonkami węzła sprawiedliwości i miłości, który cechuje jedność i nierozzerwalność, ma na względzie dobro małżonków oraz zrodzenie i wychowanie potomstwa, a między ochrzczonymi stanowi jeden z sakramentów Nowego Przymierza. Nie kieruje się poprzez to do pary przesłania ideologicznego natury zewnętrznej, ani tym bardziej nie narzuca się jej wzorca kulturowego; pomaga się raczej narzeczonym w odkryciu prawdy dotyczącej naturalnej skłonności oraz zdolności do zaangażowania się, które są wpisane w ich relacyjny byt jako mężczyzny i kobiety”⁷. Jak łatwo zauważyć, myśl papieska dotyka tu samych korzeni prawa. Wymiar prawny – istotny składnik relacji małżeńskiej, ujmowanej jako wewnętrzny węzeł sprawiedliwości pomiędzy osobami mężczyzny i kobiety – jest zakorzeniony w naturalnej potencjalności małżonków ich wzajemnego oddania osobowego. Szczegółowe zapoznanie nupturientów z tym obszarem zagadnień (w ramach stosowania przyjętej procedury prawnokanonicznej) ma pomóc uniknąć sytuacji, w których płytkie racje i poruszenia zmysłowo-uczuciowe determinują powzięcie nieroztropnej i w ostatecznym rachunku nieodpowiedzialnej decyzji matrymonialnej.

⁷ BENEDYKT XVI: *Przemówienie do Roty Rzymskiej*, 15 I 2011. Acta Apostolicae Sedis 2011, 103, s. 110–111.

Trudno nie dostrzec determinacji, z jaką posoborowi papieże dokonują falsyfikacji mitu dotyczącego relacji między prawem i duszpasterstwem. A jest on nierzadko przedmiotem nieporozumień, ze szkodą dla prawa, ale także dla duszpasterstwa. W newralgicznym obszarze przygotowania do małżeństwa (we wszystkich trzech stadiach: przygotowania dalszego, bliższego i bezpośredniego, opisanych w adhortacji *Familiaris consortio*) wypada – wzorem Jana Pawła II i Benedykta XVI – uznać koherencję i wzajemne przenikanie się dwóch płaszczyzn: duszpasterskiej i prawnej. Przełoży się to z pewnością na dojrzsze owoce kościelnej posługi na rzecz kandydatów do małżeństwa. O ile nie zakrawa na truizm konstatacja, że kanoniczne prawo małżeńskie jest zogniskowane wokół pojęcia zgody małżeńskiej, o tyle warto zdać sobie sprawę, że zanim zgoda ta osiąga finalną fazę uzewnętrznienia: „ślubuję ci miłość, wierność i uczciwość małżeńską oraz że cię nie opuszczę aż do śmierci”, ma za sobą stadium formowania się. Stąd wniosek: wszechstronne i kompleksowe przygotowanie do małżeństwa powinno ostatecznie koncentrować się na owym kulminacyjnym momencie powzięcia przez mężczyznę i kobietę wolnego (i odpowiedzialnego) aktu woli w przymierzu małżeńskim – czego owocem jest „głęboka wspólnota życia i miłości małżeńskiej”⁸, a w sensie prawnym „wspólnota całego życia”⁹. Rzecz jasna, nieodłącznie od wymiaru wolitywnego dynamika formowania się *consensus matrimonialis* obejmuje – głównie w wymiarze intelektualnym – dojrzałość w sferze poznawczej, dotyczącą poznania przyszłego małżonka, a także poznania instytucji małżeństwa. Osiągnięcie wystarczającego stopnia poznania koniecznego do wyrażenia zgody małżeńskiej – jako założenie autentycznie wolnej decyzji, czyli miłosnego i odpowiedzialnego wyboru współmałżonka (tytułowa „miłość i odpowiedzialność”) – stanowi najistotniejszy sens duszpasterskiego przygotowania do małżeństwa.

⁸ Sobór Watykański II: *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym* „*Gaudium et spes*”, n. 48.

⁹ *Kodeks prawa kanonicznego*. Przekład zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu. Poznań 1984, kan. 1055 § 1.

Redaktor Małgorzata Poglódek
Projektant okładki Paulina Dubiel
Redaktor techniczny Barbara Arenhövel
Korektor Mirosława Żłobińska
Łamanie Edward Wilk

Copyright © 2013 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-2134-9

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 13,0. Ark. wyd. 17,0.
Papier offset. kl. III, 90 g Cena 32 zł (+ VAT)

Druk i oprawa: PPHU TOTEM s.c.
M. Rejnowski, J. Zamiara
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław